

*Власенко Карина,
ЖДУ імені Івана Франка
Науковий керівник: к.ф.н. Закалюжний Л. В.*

Митець і світ: теза-антитеза чи синтез (на матеріалі новел Томаса Манна)

Мистецтво – це невід’ємна частина людського життя. Тема мистецтва і життя виступає провідною у новелістиці Томаса Манна. Для німецької естетики й літератури було характерним протиставлення духа й життя, мистецтва й дійсності. Під час дослідження даного питання більшість тверджень відомого німецького письменника приводять до розкриття суті його філософського бачення проблеми поєднання світу дійсності та світу мистецтва. Автор виводить ключовий принцип своєї творчості, який полягає в єднанні сутностей різних, але й водночас близьких за своєю природою, речей. Цей принцип займає активну позицію у житті кожної людини, навіть не-митця. **Актуальність статті** полягає в аналізі зв’язку даного принципу з новаторським характером погляду Томаса Манна на життя і мистецтво.

Мета полягає у розкритті образу митця в новелах Томаса Манна “Трістан”, “Тоніо Крегер” та “Смерть у Венеції” й аналізі центрального принципу відповідно до відношення “митець та світ”. Для досягнення поставленої мети було використано наступні методи: системно-аналітичний під час аналізу тем, висвітлених у творчості Томаса Манна, а також порівняльно-історичний і порівняльно-типологічний для розкриття специфіки образу митця в новелах “Трістан”, “Тоніо Крегер” та “Смерть у Венеції”. Теоретична значущість даної роботи полягає в потенційно можливому подальшому застосуванні отриманих результатів у літературознавчих і психологічних дослідженнях особистості митця в світі. Практичну значущість становить принцип “єдність у різноманітті”, який становить основу не лише світу мистецтва, а й світу дійсності. Даний принцип можна практично застосовувати у розгляді проблематики мистецтва і його взаємозв’язку з зовнішнім світом.

Конфлікт між “бюргерством” як етичною, духовною нормою і мистецтвом, що веде людину у світ хаосу та конфлікт між бюргером і художником, перетворюється на центральну проблему творчості Томаса Манна. Намагаючись розв’язати трагічне протиріччя, письменник розглядає світ й мистецтво як дві складові ідеального цілого, як різні сторони буття творчої особистості. Модернізм, яким Манн спершу захоплювався, на його думку, розщепив цілісне буття та поглибив розкол між життям і мистецтвом. Як наслідок – дегуманізоване мистецтво тяжіє до смерті, а життя виявляється позбавленим витонченості, артистизму, духовності. Манн вбачав істинність у принципі “єдність в різноманітності”. Цей принцип становив основу поглядів Манна, і знайомлячись з мистецтвом Гете, письменник віднайшов відгук даного життєвого кредо в нього і таким чином, Гете, вже як досвідчений митець, став ідеалом гармонійного художника життя. Гете, на думку Томаса Манна, найяскравіше поєднав у собі цю цілісність, поєднав світ і мистецтво, з чого і створив одне ціле.

Митцю, на думку пантеїстів, чю філософію Манн заперечував, властива індиферентність до природи. Тобто, це ставлення було байдужим. Але і природа абсолютно байдужа до митця. Вона, ніби виганяє його зі свого царства, робить його ізгоем. Подібна

концепція ворожа Манну. Він, слідуючи Гете, навпаки розумів, що митець – це прояв одного з найвищих досягнень природи.

Письменник скептично відносився до світового погляду на особистість митця – генія епохи. Про це свідчить його критика світових філософів. Світ не бачив розвитку понять, світ не бачив безкрайні можливості у вдосконаленні. Світ був і є нетерпимим, йому потрібно все і негайно. А Манн любив чекати, Манн вмів спокійно споглядати, а потім творити.

Позиція Манна щодо питання “митець і світ” відрізняється своєю глибиною і складністю. Перші літературні твори (“Маленький пан Фрідеман”, “Трістан”, “Тоніо Крегер”, “Будденброки”, “Смерть у Венеції”, а також стаття “Більше і я”) просякнуті глибоким песимізмом і морально-естетичними ідеями. Ці ідеї виражені в контрастах здорового і хворобливого, в протиставленні художника і бюргера, в концепції смерті і мистецтва. Герої новел і першого роману дійсно неоднозначні особистості: на всіх них відбиток хворобливості, гріховності, аморальності. Митець в його творах, на відміну від обивателя – психологічна слабка особистість, яку можна легко ранити. А світ, який оточує цього митця, жорстокий і похмурий. Фінал життя нерідко трагічний. Герої новел, кожен у свій власний спосіб, який зазвичай носить трагічний характер намагаються дати відповідь на питання, чи можливо поєднати життя і мистецтво, бюргерську мораль й естетику, чи можливо одне ціле з двох образів “світ” та “митець”.

Відчуття проблематичності свого місця в житті (як і знаходження і розуміння) – це для письменника одне з джерел скептицизму щодо стійкості речей. Він, будучи митцем, відчував завжди себе поза межами буржуазного суспільства і одночасно відчував свою перевагу над цим суспільством. Ось така суперечність положення митця у суспільстві, його відчуженість від нормального суспільного життя – це тема творчості Манна. Це та тема, яка вкоренилась в його новелістику і піддалася детальному дослідженню думкою і філософією Манна. Ця тема розгорнута в тих творах письменника, героєм яких він сам став.

До проблематики митця Томас Манн вперше звернувся в новелі “Трістан” (1901). В ній зовсім інакше розгортається образ митця. Для Шпінеля мистецтво – це центр всього сущого, а шліфування стилю чи передача відтінків важили для нього більше ніж усі світові проблеми. Беручи до уваги позицію Томаса Манна щодо життя та творчості, можемо сказати, що Детлеф розглядався ним критично. Шпінель слабка, творча особа, яка боїться дійсності. Габріела писала своєму чоловікові, що Детлеф Шпінель, “зустрічаючись з жінками, не дивиться їм в обличчя, а лише споглядає, бо боїться дійсності, хоче, щоб у нього залишилось гарне враження”. Він той митець, котрий хоче жити “без сонця, бо без нього людина здатна заглиблюватися в себе”, він “часто сумує”. Він говорить, що митці – непотрібні істоти, їм рідко випадає в житті добра година, вони завжди зранені й пригнічені почуттям своєї непотрібності. Таким був Детлеф Шпінель. Аби творити йому потрібна була “ясність і твердість, холодна, терпка простота і стримана суворість”, які додають йому самовладання й гідності. Він не зносить “тупе, темне, неусвідомлене життя-буття”, його дратує світ наївності навколо нього, мучить “непереборна потреба пояснювати, висловлювати, доводити до свідомості все те буття”, що його оточує, йому “байдуже, чи цим комусь допоможе, чи стане на перешкоді, чи принесе втіху й полегшення чи завдасть болю”. Ось саме той образ митця – не людини! Манн вважав таке породження дегуманізованого митця, як симптом кризи модернізму. Митець, який втратив гармонію особистості. Детлеф Шпінель – бюргер, який

заблукав. Він забув про дотримання правила гармонійної особистості, яка може поєднати в собі світ митця і світ людини. Дух такого митця хворий. Погляди героя новели не співпадають з поглядами Томаса Манна. Людина – це життя. Життя – це дійсність. Автор прагнув дійсності, але тієї дійсності, до якої світовим цінностям ще потрібно було рости і через Шпінеля письменник показав, що байдужість до світу і людей – це найгрубіша помилка митця.

У новелі “Тоніо Крегер” змальовано життя вихідця з буржуазної сім’ї, герой був самотнім з дитячих років. Підростаючи і все більше поринаючи в літературу, він вважав, що передумовою його творчості була саме дистанція між ним і іншими людьми: відчуття форми, стилю, висловлення припускало для героя те, що він ставився до людей примхливо, але в основному це ставлення було сповнене пустотою і навіть бідністю якогось співпереживання. Парадокс творчої особистості він бачить в тому, що митець повинен зображати себе людиною, мати щось людське в собі, але при цьому будучи зовсім не причетним до людей. Розгортаючи цю думку в фрагментах тексту, які носили характер есе, герой закінчує свої міркування признанням того, що він любить людей. Бо в цьому і є гуманістичне покликання мистецтва – любити привітно і по-звичайному людей.

Головний герой новели “Смерть у Венеції” (1913) – знову “художник”. Він відомий письменник, як і в новелі “Тоніо Крегер” (а також в інших “новелах про художників”, наприклад, “Паяц” (1897) і “Трістан” (1903)). У новелі мова йде не зовсім про проблеми мистецтва. Тут художник (митець) стає справді “героєм свого часу”, він – типовий представник “пруської Німеччини”. Густав фон Ашенбах – син чиновника, автор книги, він прославляє Фрідріха II, девіз якого “стійкість у хвилини небезпеки” стає й девізом головного героя. Але Ашенбах зустрічає юного венеціанця. В герої пробуджуються темні пристрасті, руйнується його мистецький світ, який був благополучно налаштований. Життя його стає пустим, несправжнім.

Вдаючись до дослідження стиля письменника завжди постає проблемне питання відношення зв’язку світу і митця. Ці дві категорії будують тісний зв’язок один з одним і, водночас, стають протилежними поняттями. Письменник любить “синтетичну” фразу, яка передає всю складність настрою, психологічні протилежності, зміщені в одне ціле. Але цим самим письменник підштовхує читача до істини своїх суджень. Автор піддає нищівній критиці епоху, в якій він проживав і творив, те суспільство, та буржуазія створили не те бачення світу. Суспільство було дегуманізоване, і як наслідок – де гуманізовані всі аспекти життя, включаючи мистецтво. Світ відштовхував митця, митець був сам по собі. В цьому і була трагічність долі творчої особистості. Що цікаво, саме таке ставлення світу до митця “надихало” його бути тим, ким він є, поринати у світ мрій: прагнути бути людиною, але прагнути – не означає бути нею. Світ породжує митця, митець творить для світу. Але вони чужі один для одного. Світ не помічає і принижує митця, а митець не розуміє світ. Звичайно, у кожній з трьох геніальних новел “Трістан”, “Смерть у Венеції” та “Тоніо Крегер” герой-митець має свої власні стосунки зі світом. Зокрема, Тоніо наївно любить світ і людей, але світ не сприймає його, просто не приймає до уваги, він індиферентний до особи митця. У “Трістані” митець – спокусник, для якого смерть і краса невіддільні. Він віддає те, у чого, незважаючи на хворобливу дійсність, ще є приглушене почуття іншого, одухотвореного. Він віддає це смерті. Бо вважає, що лише отримавши смертельний ковток краси, можна вирватись зі світу міщанської пошлості. У

новелі “Смерть у Венеції” митець на початку життя тримав межу між світом мистецтва і світом дійсності. Але віддавшись такому почуттю, як кохання, він назавжди залишив світ митця. Ірраціональність дійсності призвела до гибелі розсудливого устрою світогляду митця. Світ нещадно знищив його.

Незважаючи на таку різнобарвність сюжетних мотивів у новелах, головною точкою опори поєднання цих творів мистецтва стало те, що герої і їхнє життя спиралося на питання пошуку досягнення принципу “єдність у різноманітності”.

Література

1. Mann T. *Erzählungen / T. Mann.* – Leipzig: Philipp Reclam jun., 1975.
2. Kurzke H. *Thomas Mann : Epoche, Werk, Wirkung / H. Kurzke.* – München: Beck, 2010
3. Bahr E. *Erläuterungen und Dokumente zu Thomas Mann: Der Tod in Venedig / E. Bahr.* – Leipzig: Reclam, 1991.
4. *История немецкой литературы. В 3-х т. Т. 3. / [Пер. с нем. Общ. Ред. Дмитриева А. С.].* – М.: Радуга, 1986.
5. Федоров А. А. *Зарубежная литература XIX – XX века. Эстетика и художественное творчество.* – М.: Изд-во МГУ, 1989.